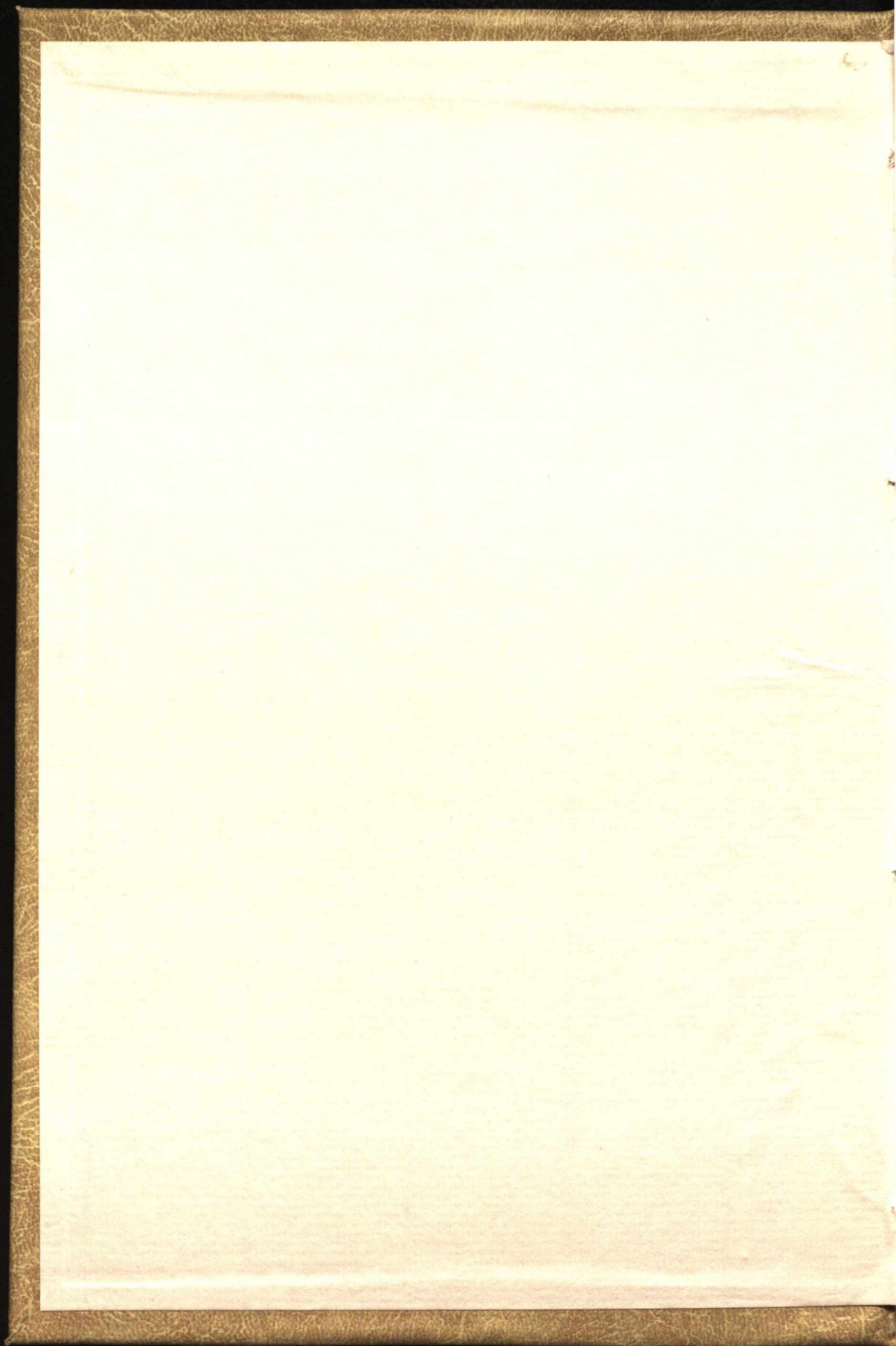

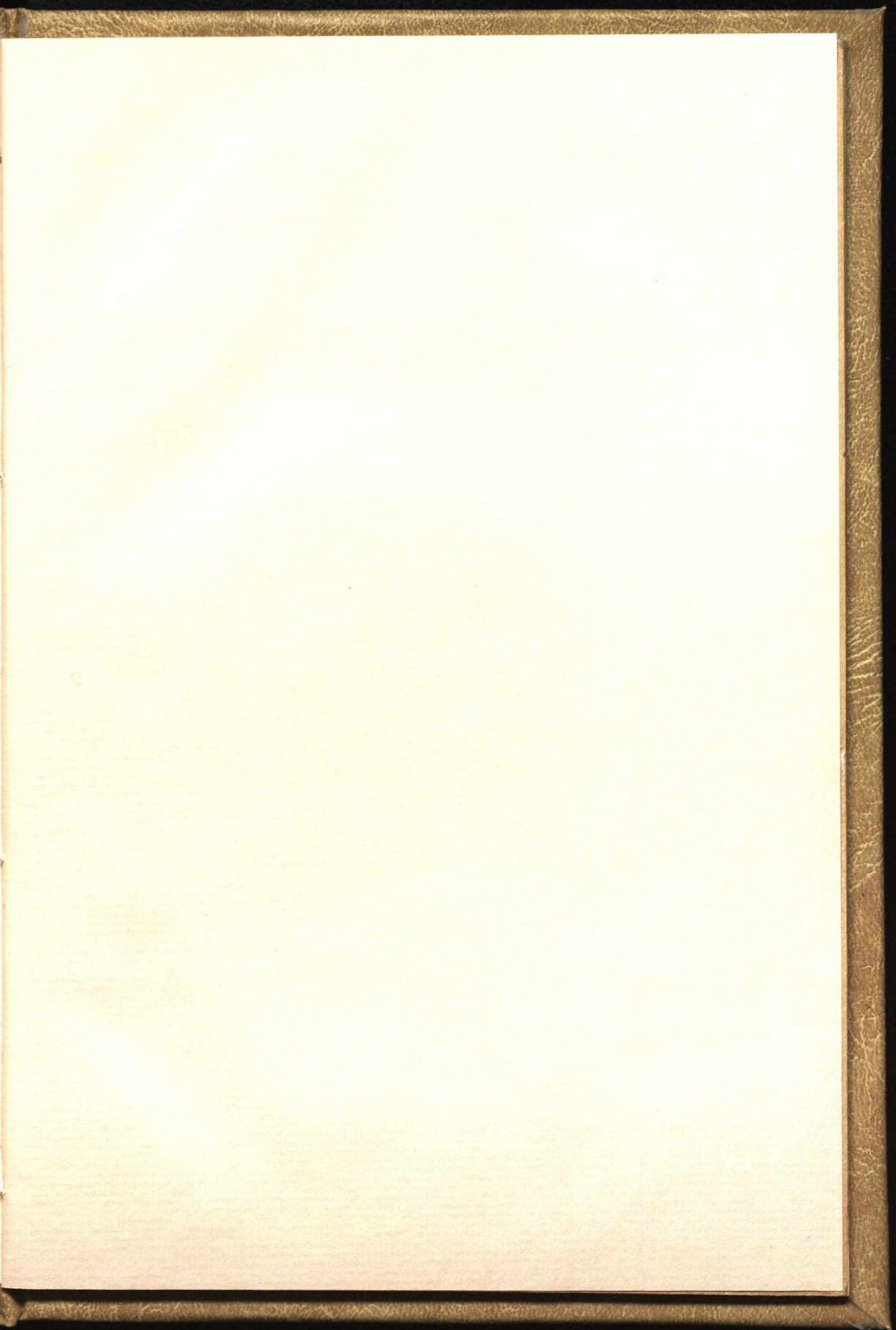
АХ

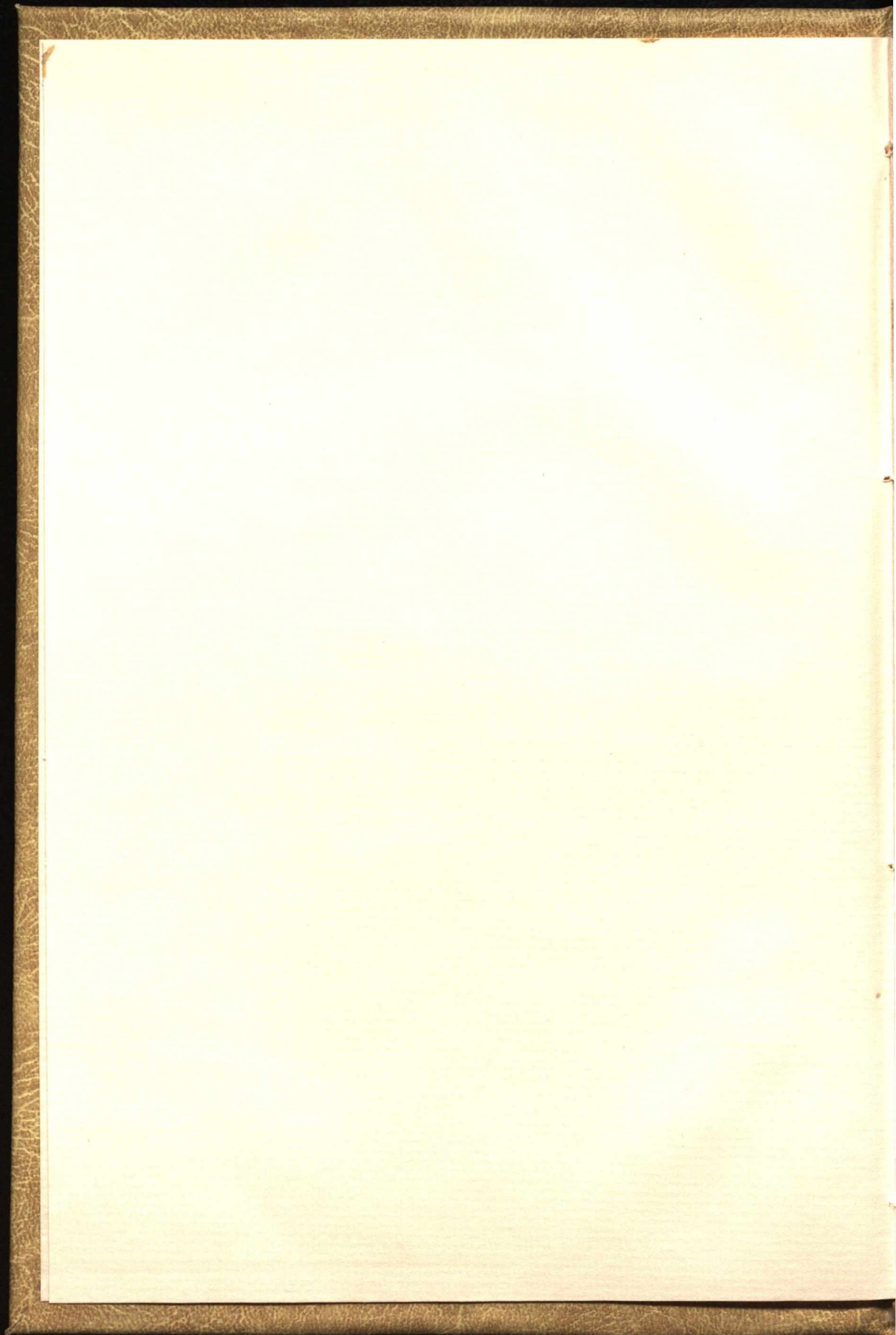
Калинин М. И.

РСФСР-га конституция
проект...

1937г.

1190-00

200

М. И. КАЛЪИНИ

67.400

к17

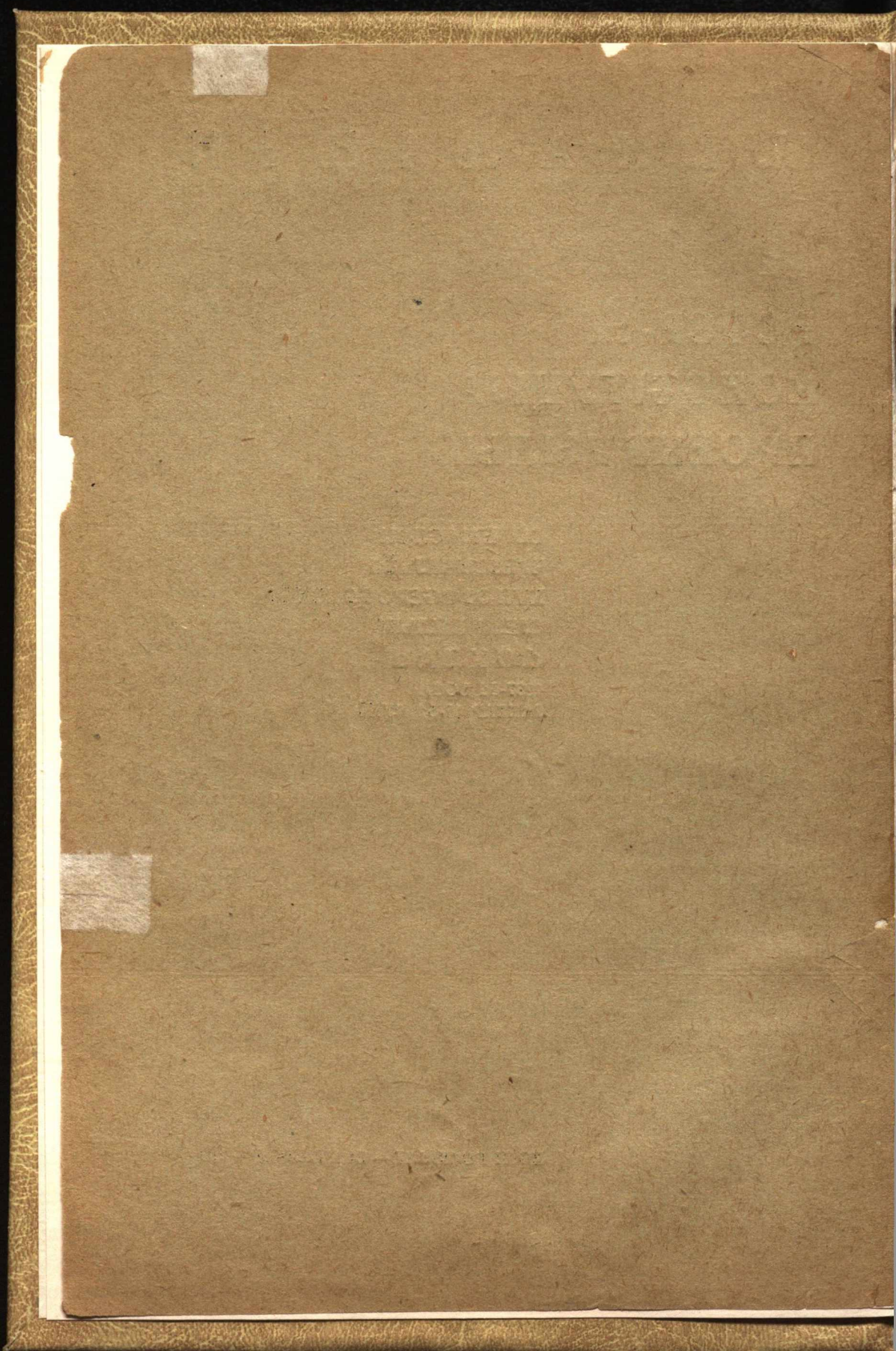
8943к

ДХ

**РСФСР-са
КОНСТИТУЦИЈА
ПРОЕКТ ЖЫЛЫС**

**СӨВЕТЈАСЛӨН
ЧРЕЗВЫЧАЙНӨЈ
XVII-өд ВСЕРОССИЙСКӨЈ
СЪЕЗд ВЫЛЫН
ДОКЛАД
1937-өд ВОГА
ЯНВАР 15-өд ЛУНӨ**

КОМИ ГОСИЗДАТ — СЫКТЫВКАР — 1937

СТАВ СТРАНАЈАССА ПРОЛЕТАРИЈАС, ӨТУВТЧӨЈ!

Коми-3

67.400.1(2)

3-14/6a

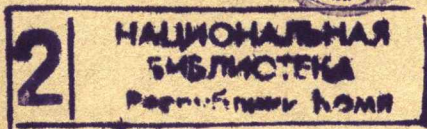
к 17

М. И. КАЛЫНИН

РСФСР-са
КОНСТИТУЦИЈА
ПРОЕКТ ЖЫЛЫГ

СӨВЕТЧАСЛОН
ЧРЕЗВЫЧАЙНО
XVII-дд ВСЕРОССИЙСКО
СЪЕЗД ВЪЛЫН
ДОКЛАД
1937-дд ВОГА
ЖАНВАР 15-дд ЛУНО

8943к

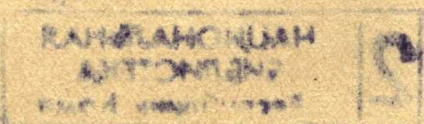

КОМИ ГОСИЗДАТ—СЫКТЫВКАР—1937

М. И. КАЛИНИН
О ПРОЕКТЕ
КОНСТИТУЦИИ
РСФСР

ДОКЛАД
НА ЧРЕЗВЫЧАЙНОМ
XVII ВСЕРОССИЙСКОМ,
СЪЕЗДЕ СОВЕТОВ
15 января 1937 г.

А 200 23-1000
С 100 20-1000

Ответст. по выпуску *Г. Ветошкин*
Техредактор *О. Размыслова*
Сдано в набор 9-11-37 г. Подписано к печати 27-11-37 г.
Формат бумаги 62 x 94, 1/16, 2,5 печ. листа 34.060 знаков в печ. л.
Уполном. главлята № 26. Коми ГИЗ № 25.
Заказ № 282. Тираж 3000 экз.

Жортјас, РСФСР-са Конституцијалыс проектсö вöчö-
ма Конституционнöй комиссијаөн, кодöс вöли котыр-
тöма ВЦИК Президиумөн 1936-öд вöса јуль 27-öд лу-
нö, да ошкöма сыөн 1936-öд вöса декабр 23-öд
лунö Сöветјас Чрезвычайнöй XVII-öд Всероссийскöй
Сјездөн видлалöм вылö сувтöдöм могыс.

РСФСР котыртöмсан мијан сјездјас вылын кык
пöрјö видлавсылсны да примитсылсны Конституци-
јајас.

РСФСР-лыс медвоzza Конституцијасö вöли примі-
тöма Сöветјас витöд Всероссийскöй Сјездөн 1918-öд
вöса јуль тöлысын, кытчö кыввоz пыддыс пырис
„Ужалыс да експлоатірујтан јöз правојаслөн декла-
рација“, кодöс вöли примітöма Сöветјас којмöд Все-
россијскöй Сјездөн 1918-öд вöса јанвар тöлысын.

Медвоzza сöветскöй Конституција оформітис да
закрепітис подувјассö сöветскöй государстволыс, ко-
дöс лоі лöсöдöма Октабрскöй социалистическöй рево-
лущіјаөн. Сыөн вöли формулірујтöма основнöй мог-
јассö експлоататорјаслы паныд воzö тыш нуöдöм
вылö, обществоволыс социалистическöй организација
лöсöдöм вöсна, көні не должен лоны мортöс мор-
төн експлоатірујтöм да обществооc классјас вылö
јукöм.

1918-öд вога Конституція подув вылын рабочөй класс да ужалыг крестанство большевiстскөй партiяа вескөдлөм улын пазөдiсны буржуазнөй контрреволюцияос, жугөдiсны iностраннөй интервентяслыг ускөдчылөмсө да лөсөдiсны условiеяс jediнөй, ыжыд вынjөра сөветскөй государство—Сөветскөй Социалистическөй Республикаяслыг Союз—лөсөдөм вылө. (Куза нужалан аплодiсментяс.)

Мөд Конституция вөли примiтөма Сөветяс XII-өд Всероссийскөй Съездөн 1925-өд вога мај төлысын. 1922-өд воын Сөветскөй Социалистическөй Республикаяс Союз котыртчөмкөд да 1924-өд воын СССР-лыг Конституция примiтөмкөд jитөдын колө вөли вежлавны РСФСР-са Конституциялыг текстсө ССР Союзса Конституция подув вылын да сыкөд лөсаланаөн.

1918-өд вога Конституциялыг текстсө вөли колө вежны i сiжөн, мыј сенi вөлины уна статтясас, кодяс петкөдлiсны тышлыг историческөја прөјдiтөм кадколаст, напрiмер: му социализация, фабрикаяс да заводяс вылын рабочөй контрол, Персијаыс војскаяс петкөдөм, Арменiјалөн самоопределенiе да с. в. Тајө ставыс вөли сушественнөјөн 1918-өд воын, но 1925-өд воын тајө вөли-нин сөмын историческөй фактөн.

Сiјө кадсаыс колi дас өтi во сајас. Тајө кад чөжыс Сөветяслөн Всероссийскөй Съездяс неөтчыд вежлавлiсны да содтавлiсны РСФСР-са действуйтыс Конституциясө. Сiз, напрiмер, вөли пыртөма РСФСР-ос выл административно-территориалнөй јукөм, лөсөдавсылiсны РСФСР-лөн выл наркоматяс да преобразуйтчывлiсны сушественуйтыс наркоматяс да нуөдсалiсны мукөд организационнөй мероприятияяс сөветскөй властлөн.

РСФСР-са Конституцияө став тајө вежлалөмјас-

ыс да содтөдјасыс петкөдлісны мјан економікалыг прогрессө, а сы серті і мјан странаын классөвөј структуралыг да націоналнөј взаімоотношеніејаслыг вежсөмјассө.

Ме ог понды подробнөја вјставны сјө пыдіа вежсөмјас жылыс, кодјас лоіны сөветскөј странаын. Сөветјас Чрезвычайнөј VIII-өд Ставсојузса Сјезд вылын аслас докладын Сталін јорт тырвыјө да пыдіа јүрдөдіс најөс. Јарјугыд діалектік, сјө сетіс налы сешөм анализ, кытчө сөкыд мыјкө содтыны. Өтітор позө шуны: соціално-економіческөј вежсөмјасыс, кодјас лоіны мјан странаын, сетөны мјанлы позанлун стрөітны государственнөј управленіјелыс выл форма тырвыјө демократіческөј подувјас вылын.

В. І. Ленин 1909-өд воын-на гіжліс:

„Конституціалөн пыщкөсыс сыын, мыј государстволөн основнөј законјасыс вообщце да законјас, кодјас іймөны представительнөј учрежденіејасө бөрјысан правоө, најө компетенціјаө да с. в., петкөдлөны классөвөј тышын вынјаслыг збыл соотношеніесө. Конституціја фіктивнөј, кор законыс да действітелностыс торјалөны; абу фіктивнөј, кор најө лөсалөны“¹⁾.

Сөветскөј Конституціја да сөветскөј действітелност, быдөины төдса,—лөсалөны. Сөветјас Чрезвычайнөј VIII-өд Сјездөн прімітөм СССР-са Конституціяын, кызі черкалаын, тыдалө мјан странаса ужалыс јөзлөн олөмыс, кодөс лөсөдөма да завојутөма Сталін јорт вескөдлөм улын. (*Гора аплодісментјас.*) Бурещ та вөсна Сөветскөј Сојузса народнөј массајас нїмтісны ассыныс выл Конституціјасө сјө творец нїмөн—Сталінскөј Конституціјаөн. (*Куға нужа-*

---

¹⁾ Ленин, XIV-өд том, 18-өд лїстб.

лан *аплодiсментjас.*) Тажö нiмнас сiжö пырас все-
мирнö; iсторiјаö.

Рабочöй класслөн уна лыда врагjаскөд пöщада-
тöм тышын Сталин jорт мобiлизуйтiс партијаöс, мiжан
странаса рабочöй классöс да ужалыс jöz массаjасöс
социализм завоуйтöм вылö. Сiжö вескөдлөм улын мi
индустриализируйтiм ассыным странаöс, сувтöдiм со-
циалистическöй лад вылö вiзму овмöс, бырöдiм ка-
питализм промышленностын, вiзму овмöсын да вуза-
сöмын, бырöдiм мортöс мортөн експлоатируйтöм, со-
циализмöс Сöветскöй Союзса хожайственнöй да поли-
тическöй олöмын кызi вөрзöдны поэтöм подулöс
сувтöдöмөн. (*Аплодiсментjас.*)

Сталинскöй Конституция ем победiвшöй социализм-
лөн Конституция. (*Аплодiсментjас.*)

ВЕЛІКӨЙ ІТОГЈАС

Јортјас, РСФСР-лыг Конститүция проектсө лөсө-дөма ССР Сојузса Конститүция серті да сїјө подув вылын.

Медвоҗа главаыс җоннас бостөма Сојузнөй Конститүцияыс. Сени сорһитсө общественнөй устројство јылыс. Медвоҗа ноль статҗајасыс урчїтөны республикалыс полїтїческөј да економїческөј подувсө. Тајө главаыс мукөд статҗајасыс индөны социалистїческөј да личнөй собственностлыс формајассө, республикаса хоҗајственнөй оломлыс тујвіҗсө да ужлыс принципјассө.

Общественнөй устројство јылыс зев жеһыд статҗајасын гїжөма пролетарскөј революционерјас уна поколенїејаслөн драматїзмөн тыр тышлөн велїкөй итогјасыс.

Пөшти 90 во сајын Карл Маркс „Коммунистїческөј Манїфестын“ сувтөдїс социалистїческөј подувјас вылын общественнөй устројство лөсөдны колөмлун. Тајө 90 воыс пыдөсөҗыс јїжтысөмаөг нартітысјаслы паныд рабочөј класс тышөн. Ускөдлөј төдвыланыд Англїјаын чартїстскөј двїженїе, Францїјаын Парїжскөј Коммуна, мукөд странајасын чорыд классөвөј схваткајас, Россїјаын 1905-өд воса

революція. Тышыс вöлі зев сöкыд. Но öнi кежлö сöмын-на роч пролетаріатлы удајчiс ассыс уна во-га сöкыд тышсö вайöдны помещи́чей-капіталісти-ческöј стрöј тырвыјö пазöдöмö да котыртны мірын медво́зза рабоче-крестьянскöј сöветскöј госу́дарство. (*Аплодiсментјас.*)

Госу́дарстволөн політи́ческöј подулыс ем ужалыс јöз депутатјаслөн сöветјас. По́чö аслыд представи́ны, кущöм жужыд сiмпатија чувство кыпöдöны најö не сöмын СССР-са рабочöјјаслыс да крестьяналыс, но i став мiрса ужалыс јöзлыс. Öд најö властлөн сiјö органјас, кодјасöс вöлі лöсöдöма рабочöјјасөн революционнöј тыш нуöдiгөн да кодјас отсöгөн мi-жан страна́са рабочöјјас да крестьяна, коммуни́стиче-скöј партија вескöдлöм улын, путкылтисны царизм-лыс, помещи́кјаслыс да капи́талістјаслыс властсö Росси́яын.

Мiжан страна́ын рабочöј класс јевропейскöј му-кöд ыжыд страна́јасса пролетаріат сертi сорöнжык петiс социализм iдеалјас вöсна тыш iсторическöј арена вылö. Но сылөн тујыс тöдчöдöма чорыд ко-сјасөн, көчöма сiјö медбур пи́жан жертвајасөн. Тајö пролетарскöј героизмлөн туј. Емöс-на ловја пред-ставителјас сiјö поколеніјелөн, код дырјi рабочöј класслөн котыртчöмыс вöлі сöмын-на заводiтчö да кор мiжан коммуни́стическöј партија вöлі сöмын-на чужан выјын. I со талун мi обсу́ждајтам рабочöјјас да крестьяна социали́стическöј госу́дарстволыс Консти-туци́ја, ме́дга демократи́ческöј Консти́туци́ја став вöв-лöм i öнiја консти́туци́јајас пыс, СССР-са Сталин-скöј Консти́туци́јаыс кынчi, кодлөн рöднöј нылөн лöб РСФСР лөн Консти́туци́ја. (*Аплодiсментјас.*)

Мiжан респу́бликалөн економическöј подулыс ем овмöслөн социали́стическöј сiстема i произво́дство

брудијас да средствојас вылө социалистическөј собственности, кодi оз лез мортос мортон эксплуатирутөм.

Медса важ кадсан мијан лунјасөз человечестволөн медбур вежөрјасыс корсісны овмөс котыртомын сiјө идеальнөј формајассө, кодјас ез лезны ескө нартітны да эксплуатирутны ужалыс јөзөс. Ми азім сiјө идеальнөј формајассө да історіаын медвоззаныс пуктім најөс мијан странаса хоҗајственнөј олөм подулө.

„Коммунистическөј Маніфестын“ Маркс да Енгелс гіжлісны, мыј „коммунистјас вермөны вiставны ассыныс теоріјасө өтi положеніеөн: частнөј собственности бырөдөм“. Марксизмлөн тајө ыжыд төдчанлуна положеніеыс мијан Конституціаын гіжсө кыҗи лоөм факт.

Өнi не сөмын Сөветскөј Сојузын, но i сiјө границајас сајын рабочөјјас да ужалысјаслөн паскыд слөјјасыс гөгөрвоөны овмөсын социалистическөј сiстемалыс капиталистическөј сертi буржыкунјассө. А өд неважөн-на та јылыс вөлі гөгөрвоөны сөмын некымын воҗынмуныс јөз.

Капиталистическөј мiрлөн хоҗајевајас, а сiҗ-жө международнөј оппортунизм лагерыс налөн отсасысјасыс пуктөны став выннысө, медем падмөдны социализмлыс развічјесө. Најө төдөмөн җугөны социализм јылыс гөгөрвоөмсө, зiлөны җебны асланыс странајасса рабочөјјасыс Сөветскөј Сојузлыс всемірно-історическөј победајассө. Социализмлы паныд тышын најө примеҗтөны җик став средствојассө: пөрјөдлөны ассыныс јөзјассө, клеवेशцитөны Сөветскөј Сојуз вылө, чорыд террорөн преследујтөны коммунистическөј партіјајаслыс борецјасөс да на дор мунысјасөс.

да і кыз-нө не преследуютны, өд мірын ем социалистическөй государство, көні рабочөйяс не сөмын бырөдісны производство средствояс вылө частнөй собственности, но і, ужалыс јөз кывјөн-кө шуны, лөсөдісны шуда олөм став ужалыс јөзлы. Сіјө петкөдчө не сөмын материалнөй да культурнөй ценностјасын, кодјасөс завојутіс воғті нартлөм класс, но і рабочөйяслөн, колхозникјаслөн, интеллигенцијалөн коммунистическөй партијаөн индан өті цельө—коммунистическөй общество стрөитөмө—идеалнөй зилөмјас да интересјас зев бура лөсалөмын. Быд морт—прөстөй рабочөйсаң выдајушщөйса учонөјөз—быдміс ачыс ассө гөгөрвоөмын, гөгөрвоіс народлы аслас ужлыс төдчанлунсө да пөлзасө.

Сөветскөй Социалистическөй Республикајас Сојузса рабочөй класс гөрөйтчөмөн вермас шуны став мірлы: виөдөј, пролетарскөй революција пыр ме уна шөдөді, олөмыс менам лөө век озыржык да культурнөйжык,—і тащөм положеніеын олөны мијан странаса став ужалыс јөз. Со мыј вөсна сещөм радејтана мијан рөфина, со мыј вөсна ми беззаветнөја пондам тышкасны сіјө границајас целостност да непрікосновенност вөсна. (*Аплодисментјас.*)

Зумыд закон пыдди Конституција 8-өд статтаын гижіс „Колхозјасөн занимајтан му закреплајтсө на саяө донбосттөг да сроктөг пөлзүјтчөм вылө, мөд-ног-кө,—век кежлө“.

Кушөм еша кывјыс да кушөм уна содержаніеыс! Быдөнлы төдса, мыј му вөсна крестана тышлөн історіјаыс медеа важ. Бөстөј ті Рытыввылын крестанскөй војнајаслыс історіјасө, мијан Россіјаын крестанскөй војнајас: Болотниковлөн, Степан Разинлөн, Пугачовлөн восстаніејас да вывті уна мукөд тырыс і посні восстаніејас на бөрын муныс со во-

җасын,—ти аңаннѝ, мыҗ тајѝ тышыслѝн целнас быд-
лаын вѝлі крестанаѝн помешщѝкҗаслыс муҗас мырд-
ѝѝм да помешщѝчеҗ-двор'анскѝҗ нарҗѝтѝм улыс мез-
ѝѝѝм. Тајѝ тышыслѝн героикаыс ыҗѝѝдлысѝѝ на-
роднѝҗ сыланкыҗасын, сѝҗѝ петкѝдлысѝѝ і мѝҗан ху-
дожественнѝҗ лѝтератураын. Тајѝ тыш упорство җы-
лыс вѝсталѝны і охранно-полѝцеҗскѝҗ учреҗденѝе-
җасса архѝвҗас.

Но двор'анство да помешщѝчеҗ контрреволюцион-
нѝҗ слѝҗҗас весѝг 1905-ѝѝд воҗа революҗҗаѝҗ мѝвпав-
лѝсны лѝбѝ вѝчѝсны вѝд, мыҗ сѝҗѝ мѝвпалѝны,—крес-
танство лоѝ накѝд, революҗҗаҗлы паныд. Пролетар-
скѝҗ революҗҗаҗлѝн став враҗҗасыс буржуаҗҗасаҗ
меншеҗкҗасѝҗ да троцкѝстҗасѝҗ вѝлі ескѝны, мыҗ
большеҗкҗас чегҗаласны ассыныс пѝннысѝѝ сѝктѝ. Став
меҗдународнѝҗ контрреволюҗҗаҗа ыҗыд надеҗаѝн вѝ-
җѝдѝс сѝкт вѝлѝ. І со лѝнѝнскѝҗ полѝтѝка, кодѝ нуѝд-
сѝ партиҗаѝн Сталѝн вескѝдлѝм улын, пасвартѝс тајѝ
арталѝмҗасѝѝ. Тырвыҗѝ оправдаҗҗчѝсны партиҗалѝн
вѝҗѝдласҗасыс, мыҗ крестанство пролетарѝат вескѝд-
лѝм улын лоѝ сылѝн вернѝҗ соҗуҗҗнѝкѝн контррево-
луҗҗаҗкѝд тышын, а ѝнѝ сталѝнскѝҗ полѝтѝка вѝчѝс
сѝҗѝс сотоварѝшщѝн рабочѝҗ класслы обшществоѝс
соҗѝалѝстѝческѝҗа переустроѝтѝм вѝсна тышын, ком-
мунѝзм равноправнѝҗа строѝтысѝн. Тајѝ ѝтѝ меҗса
ыҗыд победа мѝҗан партиҗалѝн да пролетарскѝҗ ре-
волюҗҗаҗлѝн.

Вѝл поколеҗѝе оз тѝд, кыҗѝ овлѝсны крестана
ваҗѝн, шуам 30—40 во саҗын. А ѝд сѝмын ваҗса
олѝмсѝѝ ѝнѝҗакѝд ѝтластѝтѝмѝн, поҗѝ аҗыны—кущѝм
туҗ мунѝма.

Со ме воҗын ѝтѝ ѝнтереснѝҗ документ—тулскѝҗ
губернаторлѝн пыщкѝсса ѝелѝҗас куҗа мѝнѝстрлы
1905-ѝѝд во апрѝль 22-ѝѝд лунса секретнѝҗ донесеҗѝе.

Ме сіјос лыдда тіянлы.

„Таво апрель 22-öd лунса менам 156-öd номера представленіе дінö содтöd доносіта Тіян высокопревосходітелстволы, Богородіцкыс воөм вице-губернатор личнөј доклад серті да богородіцкөј уезднөј ісправнік рапорт серті, граф Бобрінскіјас хуторјасын крестанаөн вөчөм поджогјас делöлыс подробностјассö.

Богородіцкөј уезднөј ісправнік, апрель 20-öd лунö 11 часын граф Бобрінскіјсаң јуөртөмјас полу-чїтөм бöрын, көні віставсö, мыј Жданкі сікт бердса хуторын крестанаөн вөчөма поджог, мөдөд-чїс хуторö, көні суїс турун зорөдлыс тыр бїөн сот-чөм. Зорөд гөгöрыс сулалїсны крестана да пö-жарсö кусөдөм вылö ез прїмїтны некущөм ме-рајас. Ісправнік корїс сіктса старөстаөс да щөк-тїс пырыс-пыр заводїтны кусөдны бїсö. Тајö прїказанїеыслы воча крестана пövстыс кылісны локыс горөдөмјас: „Мыј-нө, мїянлы прїкажитад ловјөн ускөдчыны бїас?“ Сесса коркө кымынкө крестанїн назөнікөн сетчїсны да заводїтїсны ку-сөдны бїсö, көт і јöz чукөрсан кылісны сера-лана горөдөмјас: „Сапөгтö сотан!“, „Мыј чайтан, графыд мынтас тенид?“, „Медым, сылөн муыс уна,—терпїтас“. Сесса крестана чукөр кыщö бостїсны ісправнікөс да пондїсны норасны налы сојөм вылö су, көјдыс вылö зөр сеттөм јылыс да му тырмытөм јылыс, кылісны сіз-жö скөра горөдөмјас граф вылö, мыј сіјö корö му көрты-малöмыс ыжыд дон. Ісправнік налы воча шуа-ліс, мыј öні, пöжар дырјї абу кад норасөмјас вылö, сы могыс колö локны карö да сорнїтны кызі местнөј земскөј начальніккөд, сізі і графкөд. Јöz чукөр пондїс горзыны: „Тöдам мї тіја-

нӧс; лок сӧмын карад,— сені ті арестујтанныд“.

Бисӧ вӧлі пӧшти-нын кусӧдӧма, кызі Богородицкӧј сахарнӧј заводсаң Ждановскӧј хуторӧ телефон пыр јуӧртисны, мыј заводуын заводитчис пӧжар. Тажӧ јуӧр воӧм бӧрын исправник коліс хуторӧ приставӧс, а ачыс графкӧд муніс заводӧ. Заводын сотчис матыникӧ течӧм ізас зорӧд...

Ез-на удитны кусӧдны бисӧ, кызі Ждановскӧј хуторсаң заводӧ телефонирујтисны, мыј кызі исправник муніс хуторсыс, крестана вылыс заводитисны бесчинствујтны, ӧзтисны мӧд зорӧд дај ӧзтӧны рыныш. Секі сійӧ да граф Бобринскіј мунісны воінскӧј начальник ордӧ, бостисны сы ордыс офицер-делопроизводителӧн 9 вооружоннӧј нїжнеј чінӧс да, сыыс кыңзі, 5 полицейскӧј служителӧс.

Хуторӧ воӧм бӧрын исправник суіс мӧд зорӧдсӧ пӧшти помӧз сотчӧмӧн-нын, а рынышсӧ, кӧт пышкӧссаныс вӧлі і ӧзтӧма, но аскадӧ воӧм рабочӧјјасӧн бисӧ сетыс вӧлі кусӧдӧма.

Места вылын Бобринскӧј графјас служашщӧј-јаслыс јуасӧмјас бӧрын, кодјас азылысны тажӧ став торсӧ, тыдовтчис, мыј исправникӧн да графӧн хуторыс мунӧм бӧрын, кор первојја зорӧд сотчӧм бӧрын пемдіс, крестана бара шычысны: смекајтчисны пристав вылын, щӧктисны сійӧс вїлаӧн кајны зорӧд вылас, грӧзитчисны сылы орӧдны јурсӧ, вїдісны графӧс, ськӧд расправитчыны грӧзитӧмӧн.

Јефремов карса поп Кназев, коді вӧлі сен, заводитліс вӧјпӧдны крестанаӧс, но најӧ пондісны смекајтчыны сы вылын, грӧзитчисны шыбытны сійӧс бїӧ. Первојја зорӧдас пӧжарыс абу-на вӧлі помасӧма, кызі некымын крестанін ускӧд-

чісны мөд зорөд дінө да өзтісны сіјөс, а некымын минут мысті өзтісны рыныш пыщкыс іңас...

Өні кежлө төдмалөма, мыј тајө беспорадок вылө ышөдысјасыс да сені ныршщікјасыс вөлөмаөс 6 местнөј крестанін, кодјасөс војнас воінскөј чінјас да полицејскөј служітелјас отсөгөн лоі арестујтөма. Асывнас ісправнікөн вөлі чукөртөма сіктса скод да гөгөрвоөдөма крестаналы најө действіејаслыс преступностсө, өлөдөмөн, мыј тащөм беспорадокыс-кө лоө воғө, законнөј кывкутөмө кыскөмыс кынзі сещөмыс лоө пөдтөма өружіе вынөн. Места вылө вице-губернаторөн воөм бөрын, свідетелскөј показаніејас серті Жданкі сіктыс вөлі арестујтөма нөшта 3 крестанінөс.

Өніја кадын тајө сіктса крестана лаңтісны, но тајө местајасын казакјасөс віңны колө быт...“

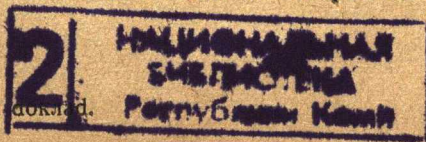
Поғө вайөдны јона уна і мукөд јарјугыд прімерјас важса кадыс, кор јөзөс нөјтісны, арестујтавлісны, лылісны да с. в. Ме вайөді документ өті тіпичнөјжык случај жылыс, көні тыдалөны царскөј Россијалөн став действујтыс реакціоннөј вынјасыс, сіјө лыдын щөщ і поп. Ме вайөді факт, кущөмјас вөліны уна сурсјасөн. Тајө фактыс сіјө губернаыс, көні крестанаөс грабітілісны да експлоатірујтілісны ез јонжыка мукөд губернајасын серті, сек-жө қік роч губернаыс, көні ыжыд вөлі прослојкаыс рабочөјјаслөн да кустарјаслөн, кодјаслөн тышыс уна помкајас вөсна вөлі організованнөјжыкөн.

І со, весіг тащөм губернаын крестанство пөвстын вөлі сөд пемыд олөм. Ужалан кадлыс медса ыжыд јукөнсө, дај медса донасө—ыщкандыр, наң ідралан, вартан, гөран кадсө,—крестана сетлісны помещщіклы, јонжыкасө көртымалөм віңаеыс, пөскөтінајасыс

да с. в. ужалом былө. I век-жө титулованнөй безделникјас, эксплуататорјас мөвпавлісны, мыј крестана на дор, најө мунасны рабочөјјаслы паныд.

Лєнин аҗҗис крестанствоын революционнөй вынлыг вывті ыжыд запас, і сїјө уна вөчїс, медем крестанскөй вынсө өтувтны рабочөјјас вынкөд. Лєнин кулөм бөрын лєнинскөй полїтика воҗө нуөдө Лєнинлөн матыса соратник Сталин јорт (*анлодисментјас*), кодї не сөмын теоретическөја подулалїс, но і практїческөја пөртїс олөмө өтка поснї крестанскөй овмөсјасөс колхозјас релс былө, мөдногөн-кө социализм релс былө вужөдөм. Öнї мї бостам сїјө великөй дејательностлыг плодјассө.

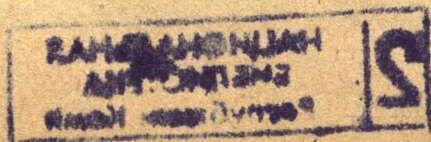
Јортјас, вужлөј мөвпнаныд мїјан странаса важса кадө. Віҗөдлөј крестанскөй мујас былө. Россия өтї ыеыжыд јукөнын тїјан сїнвоҗын пондасны сулавын некущөм пөрадоктөг разалөм хуторјас, а кызвынас —чересполосїца, көнї быд кык сажең выјын—торја нан, торја обработка, быд му лестукөс торјөдөма межаөн—јогтурунјас паскөдысјасөн, көнї не сөмын тракторөн, но і вөлөн кыскалан өтї лемеха плугјөн он вермы бергөдчыныд. Тащөм условїејасын десатїнаыс 40 пуд лыдфыссылїс бур урожајөн. I со, вөчны тајө мујассө культурнөјјасөн, пыртны сетчө өнїја техника: трактор, комбајн, парөвөј вартан машина да уна-уна сложнөй віҗму инвентар—кажїтчыліс олөмө пөртны вермытөм мөгөн. Но сїјөс пөртїс олөмө коммунистическөй партїја, пөртїс сїјөс олөмө тајө партїјаыслөн вожд Сталин јорт (*анлодисментјас*), өд сїјө ем вдохновїтыс, инициатор да тужїндалыс сїјө вывті ыжыд ужыслөн, кодї вын сертїыс сөмын мыслөн, упорстволөн да настойчивостлөн гїгантлы, кодї вын сертїыс сөмын ылө воҗө аҗҗыс мортлы. (*Анлодисментјас*.)

Почө смела шуны, мыј некөн мірын крестанскөј масса воғын абуөс сещөм паскыд перспективажас, кыҗи Сөветскөј Сојузын колхозникјас воғын. Пролетарскөј революција бөрын РСФСР-са крестаналы лоі сетөма 100 миллион дорыс унжык гектар му помещикјаслыс да вичкојаслыс. Колхознөј да совхознөј мујас вылын ужалө 222600 трактор. Куш сөмын колхозјасын ем 38641 комбайн. Мујас вылын виҗму-ужалан өнија өрудіејаслөн јона паскалөм, обшщөј, агрономическөј да техническөј культуралөн быдмөм, іскусственнөј му вынсөданјаслөн содөм, агромеріоратівнөј меропријатіејас вылө правітелстволөн ыжыд ассігнованіејас, ісследователскөј інститутјаслөн век паскалан уж, наөн колхозјаскөд јитөд кутөм содигөн, сесса, виҗму прөдуктајас помтөма вузавны поҗанлун да с. в.—со условіејасыс, кодын олө Сөветскөј Сојузса крестанство.

Сөмын социализм верміс лөсөдны тащөм условіејас і сөмын социализм вермас сувтөдны крестана—колхозникјасөс рабочөјјаскөд, карса јөзкөд збылыс өткод условіејасө.

Конституција шымыртө өнија дејствітелностсө законодателнөј формаө.

МИЖАН ПРЕКРАСНОЈ РОДИНА

Мод глава урчито государственнӱ устројство да индӱ власт вылысса органјаслы да управленіе органјаслы правојас.

РСФСР—составнӱ јукӱн СССР-лӱн, сетчӱ пырӱны 24 крај да област, да сѳим автономнӱ республика, квајт националнӱ област да ӱкмыс националнӱ округ.

Сојузнӱ республикајас лыдын территория сертис мијан страна меґса паскыд, меґпервој местаын олы лыд сертис, меґса уна националности аслас состав сертис. Та вӱсна сјӱ меґса уна сикаса і економика, культура да быт сертис. Сікӱ, государственнӱ органјаслы колӱ лоны сешӱм гібкӱјӱн, меґдым, асланыс ужын массајасӱн активнӱја учасујтӱм вылӱ мыжсӱмӱн, кыґи поґчӱ буржыка обслуживајтны ужалыс јӱзӱс, меґдым став националности јӱз лыдґисны властсӱ кыґи ассыныс народнӱ властӱс.

Јортјас, мијан республика унанационалнӱ. Такӱд щӱщ сјӱ Россіјскӱ Советскӱ Федеративнӱ Социалистическӱ Республика, мӱдногӱн — новлӱдлӱ нѳмсӱ роч јӱзлыс, кодлӱн республикаас лыдыс јона унжыкыс.

Роч јӱз сетис ас піыс не еша јӱзӱс, кодјас асланыс талантӱн кыпӱдисны мировӱ культуралыс уро-

вѣнсö. Търмымөн лоö ускöдны төдвылö сещöм нѣм-
јас, кызѣ Ломоносöв, Пушкин, Белѣнскѣј, добрöлутов,
Чернышевскѣј, Некрасов, Щедрѣн, Чехов, Толстој,
Гор'кѣј, Суриков, Репѣн, Глѣнка, Чайковскѣј, Рѣмскѣј-
Корсаков, Менделѣев, Тѣмир'азев, Павлов, Мѣчурѣн,
Цюлковскѣј. Ме ог вѣстав роч театрса тырыс дежа-
телјас јылыс, кодјас вöчѣсны ыжыд влѣјанѣје став
театралнöј ѣскусство развѣвѣјтчöм вылö вообшче.
Ставыс тајö вѣсталö мѣрöвöј культура развѣтѣјевн роч
јöз роль јылыс.

„Рöдѣна“ свöбöда да незавѣсѣмост јылыс лѣцемер-
нöја сылыс буржуазнöј писакѣјаслы вöчавѣтѣгöн, Лѣ-
нѣн гѣжлѣс:

„Чуждöј-ö мѣјанлы, велѣкорусскöј сознатель-
нöј пролетарѣјаслы, националнöј гордöстлөн чув-
ствоыс? Ферт, абу! Мѣ рафѣјтам ассыным кыв-
нымöс да ассыным рöдѣнанымöс, мѣ медса јона
ужалам сы вылын, медым сылыс ужалыс масса-
јассö (мöднöгöн-кö сылыс $\frac{9}{10}$ олыссö) кыпöдны
демократјас да социалѣстјас сознательнöј олöмöз.
Мѣјанлы вывтѣ сöкыд азъыны да чувствувѣтны,
кущöм насѣлѣјө, нарѣтöмö да ѣзѣвателствоö
подвергајтöны мѣјан прекраснöј рöдѣнаöс царскöј
палачјас, двор'ана да капѣталѣстјас. Мѣ гөрѣт-
чам сѣјөн, мыј тајö насѣлѣјесыс кыпöдлѣсны
отпор мѣјан костын, велѣкоруссјас костын, мыј
тајö средѣыс выдвѣнѣтѣс Радѣшцевöс, декабрѣст-
јасöс, 70-öд војасса револуцѣонер-разночѣнец-
јасöс, мыј 1905-öд воын велѣкорусскöј работчöј
класс лöсöдѣс массајаслыс могучöј револуцѣоннöј
парѣја, мыј сѣјö-жö кадö велѣкорусскöј мужѣк
заводѣтѣс лоны демократөн, заводѣтѣс шыблѣвны
попöс да помещѣкöс“. ¹⁾

¹⁾ Ленин, „Велѣкоруссјас националнöј гордöст јылыс“, соч. XVIII-д т, 81 лб.

Сөветскөй стрөй мездис народјаслыг творческөй вынјассө, култура ужалыг јөзлы достојанијеөн вөчөмөн. Збылмис мөвпыс наукаса, іскусствоса да літератураса медбур јөзлөн: ужалыг јөз достоинство серті донјалис да вылө кыпөдіс налыг културнөй наследствосө, сіјөс социалистическөй култура стрөйтөмө сујөмөн. Социализм оплодотворітис іскусство, наука, техника, вөвлытөм вылнаөз кыпөдіс уровенсө рөч културалыс, кодлөн медвылысса достіженіеис, Сталін јөрт кывјасөн-кө шуны, ем ленинизм.

Регыд лоө нем жын, кызі рөч рабочөй класс імеітис да імеітө аслас вожфјасөн Ленинөс да Сталинөс (*гора аплодіментјас*), кодјаслыг нимјассө нуждаөн, колониалнөй нартітөмөн, капиталистическөй експлоатацијаөн топөдөм уна мільон јөз јітөны агнысө мездан асја кыакөд.

Желајта, медем мијан странаса і мукөд народјас сетисны асланыс пөвстыг наукалыс, іскусстволыс, техникалыс велікөй мастерјасөс. (*Аплодіментјас*.)

Көјмөд главан віставсө республикаса власт высшөй органјасөс—Верховнөй Сөветөс котыртөм јылыс, коді бөрјыссө 4 во кежлө. Верховнөй Сөвет ем высшөй республиканскөй власт да пөртө олөмө став правојассө, Конституція 13-өд да 19-өд статјас серті. Верховнөй Сөвет бөрјө Президіум, коді лоө сылы подотчөтнөјөн аслас став ужын.

Нөлөд глава устанавлівајтө РСФСР-са государственнөй управленіјелыс высшөй ісполнөтєлнөй да распорядөтєлнөй орган—Народнөй Коміссарјаслыс Сөвет, урчөтө сылыс компетенціјасө да народнөй комиссариатјаслыс функціјасөсө.

НАРОДЖАСЛӨН ДРУЖБА ДА БРАТСТВО

Витөд, квайтөд да сизимөд главајас висталөны автономнөј республикајасын да автономнөј областјасын государственнөј власт высшөј органјас јылыг.

Міјан республикаын националнөј вопрос кутө вывти ыжыд төдчанлун. Сіјө і революціяөзса Россияын ез вермы не кутны төдчанлунсө, но царскөј правітелство јонжыкасө лыддысліс сещөм культурнөј националностјасөн, кычі Польша, Финландіја, Латвіја, Естоніја. Тајө националностјас дінө самодержавіје ассыс політикасө нуөдіс муđerжыкөс, сы вөсна, мыј сіјө тани паныдасліс культурнөј националнөј буржуазіјакөд, кодлөн воґсасөмыс вөлі организованныјжык. Быдөнлы төдса, мыј, напрімер, полшаса буржуазіјалөн мыјкө-мында јукөныс віґөдіс Россия вылө, кычі выгөднөј рынок вылө ассыс төварјассө вузавлөм могыс. Тырмымөн лоө ускөдны төдвыланыд полскөј мануфактуралыс московскөјкөд конкурірујтөмсө, полскөј фабрикантјаслыс московскөјјаскөд правітельственнөј сферајасын вліјаніје вөсна тышсө, остґејскөј двор'анстволыс (баронјаслыс) царскөј дінастіјаса двор дінө сібалөмсө. Öти кывјөн-кө, тајө националностјаскөд, стөчжыка-кө шуны, најө ыжыдалыс классјаскөд, царскөј правітелство лыддысліс јонжыка, мукөд националностјаскөд дорыс.

Мы-жә инмә восточнә да кавказскә народ-
сә, то тані вәлі політика—топәд, личкы, јук да
властвуйт, а главнәјыс—грабіт да грабіт. І збылыс,
башкірскә, татарскә, монголскә да туркскә крес-
таналыс мујас грабіталәмыс муніс әік пролетарскә
революціјаә.

Тәдәмыс, тащәм політикаыд рәзәрітис націонал-
ностјаслыс крестанствосә. Крестана воштылісны став
надејасә. Најә сінвозын асланыс ужыс лолі әік вес-
шәрә. Мујас дугдывлытәг грабітәм, не вын серті
налогјас, властјаслән грубәј произвол, ужалыс јәзәс
орјавлытәг увтыртәм,—ставыс тајә вәјәдіс сетчә,
мыј овмәсыс ез сәвмы, а кәссіс, да сәңән вәјәдіс
әон народјас деградаціјаә.

Серпасаләм пыдәді вәјәда выдержка політобзо-
рыс, кодәс вәчәма Уфимскә губерна куә жандарм-
скә управленіјеса началникән 1902-әд воын.

„Јәз состав сертыс,—віставсә сәјә обзорас,—
сені унжыкыс інородчскәј элемент, Уфимскә
губернаәс позә сујны Россіјаса медса уна пә-
ләс племенајаса губернајас лыдә. Медса уна
сені мусулмана: татараяс, башкірјас, а сә-
жә хрестіанство прімітәм туземецјас—черемісјас,
мордва, чувашјас, тептарјас, мешцер'акјас; сесса
роч заводскәј јәз да роч крестана, унжыкыс
Россіјаса, Малороссіјаса уна местајасыс, Прібал-
тійскәј губернајасыс переселенецјас, да медбә-
рын, неыжыд прәчент черемісјас-јазычникјас...

Култура боксан пәшті став інородчскәј
јәзыс асланыс развітіеын медса улысса щупә-
дынәс-на, вывті грубәј, невежественнәј нравја-
саәс да обычајјасаәс. Јәзлән кәреннәј олыс-
јасыс—башкірјас—племја әікәз быран туј вылы-
нәс, дегенераціја јавнәј прізнакјасән.

Уфимскöй губернаса јöзлөн економическöй положеніеыс оз јона југјав да колö желатны јона буржыкöс. 1891-öд восаң быд во помса неурожайјас вужсаңыс орöдисны сиз-нин гөл јöзлыс материалнöй оласногсö, і ічöтїк ісклученіејасыс кынзї пöштї став јöзыслы дыр і дыр-на колö лоны правїтельство 'внїманїе да тöждысöм улын, најöс прöстöј, јона колана продоволствїеөн обеспечітöмөн, медым бырöдны шыгјалöмсö да сыыс лоöм последствїејассö. Тащöм омöл положеніеынöс медресö башкїрјас, кызї дыш, нїнöмыс тöждыс-тöм элементјас. Башкїрскöй гöллуныс шензöдана, кöт налөн і муыс зев уна. Кöзöны најö зїк сы мында, медым овны шыг-нїсö-пöт; нї скöт, нї вїзмужалан öрусіејас налөн абу; абу нї паскöм, нї керка пыщкöсса кöлуј, а керкајасыс сещöмöс, мыј прöстö сївö бостö, кызї позö овны сенї сетчöсса кöзыд тövјасын...

Заводскöй јöз на сертї развїтöјöсжык і збöјöсжык, но сыкöд öтщöщ вывтї безнравственнöјöс. На пövстын паскалöма разврат, јуöм, бујанїтöм, гусасöм, мöда-мöд вылö локыс горзöм да мукöд порокјас да омöл торјас. Материалнöй боксаңыс најö унжыкыс абу обеспеченöс да ічöтїк лунса уждон вылö, 50, 60, 70 ур вылö ковмö вердны семја і пїанствуйтны...

Публїчнöй лекціјајас колöм воын ез вöвны. Јöзлы лыддöмјас мунлісны народнöй чайнöјјасын вöскресенїајасö і нуöдсылїсны, унжыкыссö, учїтелјасөн да местнöй поп-факјасөн. Лыддыссывлїсны јонжыкасö духовно-нравственнöй содержанїеа статїајас, мукöд дырї історїескöјјас да популярнöјјас, а мукöд дырї петкöдсылїсны лöсалана туманнöй картїнајас. Сыыс кынзї, не-

кымын, медсасö уезднөй, карјасса, народнөй аудиторіјаясын вөлі котыртлөма музыкално-танцовалнөй рытјас, кодјас вайлісны јөзлы ыжыд удволствије.

Печатлөн местнөй органјас, офіціалнөй Уфімскөй губернскөй ведомостјасыс кынзи, абуос..“

Тажө документыслы 35 во. Абу некущөм подув мөвпавны, мыј революціја лун кежлө положеніеыс пыщкөс боксаыс кущөма-кө бурміс. Мөдарө, война вөсна сіјө нөшта-на омөлчіс. документлөн авторыс ем пөрука сылы, мыј націоналнөй меншінствојаслөн збыл положеніеыс вөлі ез буржык, а јона омөлжык обзорын петкөдлөм серті.

Ташөм положеніеынөс вөліны став националностјасыс, кодјас емөс өніја РСФСР-ын: мордва, удмуртјас, калмыкјас, кавказса народјас—чеченцы, кабардинцы, карачајевцы, балкарцы, дагестанцы да мукөд.

Националнөй вопрос куза сөветскөй властлыс політикасө урчітігөн Сталин јорт гіжліс:

„Царізм нароснө паскөдліс (култвірујтліс) окраінајасын патріархално-феодалнөй нартітөм сы могыс, медем кутны массајасөс рабствоын да невежествоын. Царізм нароснө пуксөдліс окраінајасса медбур пелөсјасө колонізаторскөй элементјасөс сы могыс, медем выжівітны туземецјасөс омөлжык рајонјасө да чорзөдны націјајас костын лөгалөм. Царізм топөдіс, а мукөд дырји прөстө бырөдаліс местнөй школајас, театр, просветітелнөй учрежденіејас сы могыс, медем массајасөс віңны пемыдлунын. Царізм пөдтыліс меставывса олысјас піыс медбур јөзлыс став возмөстчөмјасө. Медбөрын, царізм пөдтыліс окраінаса народнөй массајаслыс быдсама активност. Тајө став торнас царізм чужтіс туземец-

јас пѳвстын пыдіа њедоверіје, коді мукѳд дырјі вужльвліс враждебнѳј отношеніејасѳ став роч дінас. Медым јонмѳдны централнѳј Россіја да окраінајас костын сојуз, колѳ бырѳдны тајѳ њедоверіјесѳ, колѳ лѳсѳдны мѳда-мѳдѳс гѳгѳр-воана да братскѳј доверіјеа атмосфера“. ¹⁾

Коммуністическѳј партіја кыці Окѳабрскѳј социалістическѳј револуціјаѳ аслас агітаціјаын, сіці і сы бѳрын аслас практическѳј ужын век сувтѳдліс мѳгѳн лѳсѳдны Россіјаса народјас олѳмын збылыс братскѳј, мѳда-мѳдлы отсѳг сетѳм вылын подула-лѳм, условіејас. Ленінско-сталінскѳј націоналнѳј політіка подув вылын партіја лѳсѳдіс народјаслыс жугѳдны поѳтѳм дружба, кодын ставмувывса пролетаріат аѳѳѳ лоан коммуністическѳј обшществолыс прообраз. (*Аплодісментјас. Горѳдѳмјас: „Правілно!“*)

Важѳн асланыс култураѳн колѳм народјас гырыс ѳдјасѳн вѳтѳдѳны возѳ мунѳмјасѳс. Лѳсѳдсѳны да быдмѳны націоналнѳј кадрјас. Роч література лоѳ народјаслѳн рѳднѳј літератураѳн. Роч кыв велѳдѳны јона окота пырыс да свѳбоднѳја. Културнѳј да матеріалнѳј обеспеченіелѳн, політіческѳј сознаніелѳн, творческѳј возмѳстѳѳмлѳн быдмѳм—міјан республікаса став народјаслѳн да націоналностјаслѳн характернѳј черта. Тащѳмѳс політіческѳј резултатјасыс коммуністическѳј партіја націоналнѳј політікалѳн.

---

¹⁾ Сталін, Марксїзм да націонално-колоніалнѳј вопрос, 1935-ѳд вѳсѳ изд., 61 лістѳ.

СӨВЕТСКӨЙ ДЕМОКРАТИЯ ТУГАНЯСӨ

Көкжамысод глава индө государственнөй власт местнөй органяслыс—краевөй советсаң сиктса советтөз—правояссө да обязанностяссө:

„Крајјасын, областјасын, автономнөй областјасын, националнөй округјасын, админістративнөй округјасын, районјасын, карјасын, сиктјасын (станіцајасын, деревнајасын, хуторјасын, аулјасын) государственнөй властлөн органясыс—ужалыс јөз депутатјаслөн советјас“. (77-өд статта.)

Таяө советјасыслөн исполнителнөй да распор'адителнөй органясыс—наөн бөрјөм исполнителнөй комитетјас, председател, сійөс вежысјас, секретарјас да шленјас составын, РСФСР законөн урчитөм лыдын.

Ужалыс јөз депутатјаслөн краевөй, областнөй, окружнөй, районнөй, карса да сиктса советјаслөн исполнителнөй органясыс подотчотнөјөс кызі асланыс советлы, сізі і вылын сулалыс совет исполнителнөй органлы. Вылын сулалыс советјаслөн да најө исполнителнөй комитетјаслөн ем право отменајтны улысса советјаслыс да најө исполнителнөй комитетјаслыс законлы паныд мунан да государство интересјаслы противоречитыс шуөмјассө да распор'ажөніејассө.

Властлөн меставывса органясыс кутөны кык пөлдөс төдчанлун: кызі і меставывса государственнөй

властлөн орган, і кызі меставывса населеніжелөн бөрјөм орган. Та серті сълөн і подчїненїеыс кык пөлөс. Вылынжык сулалыс сөвет оз сөмын контролірујт улынжык сулалыс сөвет дејствїејаслыс законностсө, но і вескөдлө наөн і, аслас өчередын, нуө кывкутөм улынжыкса сөвет дејствїејасыс. Тажө петө сөветскөј стрөј структураыс.

Промышленност, вузасөм мїјан ставнас государство лїбө кооперація кїын. Му ем государстволөн, мөдног-кө став народлөн, социалїстическөј собственност. Государственнөј народнохојажественнөј план урчїтө Сојузлыс пөштї став производствосө. Быд сїктса сөвет пөртө олөмө тајө планыслыс кушөмкө јукөн. Быд колхоз, быд производственнөј једїница нуөны государство воын кывкутөм государственнөј планлыс ассыныс јукөнсө олөмө пөртөмыс, көт сїјө хојажественнөј једїницаыс і абу вескыда государство веннөј. Меставывса сөветјас, общегосударственнөј планјас олөмө пөртөмөн, јїтөны населенїеыс интересјассө став государство интересјаскөд.

Но сөветјаслөн ем і мөдар бокыс, сїјө —налөн населенїејекөд топыд јїтөд. Сөветјас бөрјыссөны населенїеөн всеобщөј, равнөј да гуса бөрјысөмјас пыр. Сїз-кө, бөрјысысјасөн најөс лїчкөмыс, бөрјысысјаслыс корөмјассө төдөмыс, бурещ најө местајаслөн зорқалөмын сөветјаслөн асланыс заїнтересујтчөмыс,—сетөны тыр позанлун обеспечїтны местнөј нуждајас. Местнөј интересјасөс общегосударственнөјјаскөд, мөдног-кө общенароднөјјаскөд согласујтөмыс прївїајтсө кызі населенїеыс, сїзі і сөветскөј органјаслы коммунистическөј партїаөн.

Мїјан врагјас радејтөны їндавны, мыј сөветјасөн вескөдлө партїа. Тажө вескыд. Но најө оз гөгөрвоны сїјөс, мыј партїаыс ез јенежсан уг. Сени сїз-жө

кызвыннас местнөй жөз. Сіңкө местнөй органјаслөн населеніјекөд жітөдыс кык пөвса—і партіја вің куза, і сөветјас вің куза.

Таын мјан торјалөмыс капіталістіческөй странајасыс. Төдөмыс, власт органјаслөн тащөм течсөмыс вермас лоны сөмын соціалістіческөй госуларствоын. Сөветскөй властлөн органјасыс не сөмын матынөс населеніје массајаслы, најө зік народнөй властлөн органјас, кодјас уна сурс везјасөн жітчөмаөс ужалыс жізкөд. (*Аплодісментјас.*)

Тані мј мунам Лениөн індөм тујөд:

„...мјан ем „чудеснөй средство“ пырыстөмпыр, өтчыд кучкөмөн *дасмындаавны* мјанлыс госуларственнөй аппарат, средство, коді некорна ез вөв ні оз вермы лоны ніөті капіталістіческөй госуларстволөн. Тајө чудеснөй делөыс—ужалыс жізөс, беднотаөс госуларствоөн вескөдлан быдлунја ужө кыскөм“. ¹⁾

Мјан Конституція, госуларственнөй власт меставывса органјаслыс правојассө да објазанностјассө індөмкөд, медвоқзаыс урчітө сөветскөй органјаслыс і структурасө. Тајө јукөнсө сужөмыс кутө ыжыд төдчанлун. Тајөн пуктыссө пом быдсама произволлы да меставывса правотворчестволы. Конституція стөча урчітө сөвет јукөдјаслыс функціяјассө да взаімоотношеніјејассө. Сіңкө, Конституціяөс обсудітігөн мјанлы колө торја ыжыд вніманіјеөн віқөдлыны мјан сөветјас организационнөй постројеніје вопрос дінө. Ме ог сомневалтчы, мыј тајө кыпөдас сјездывывса делегатјаслыс мөвпјасөн жівөја вежласөм.

Јортјас, ме ог сувтлы *өкмысөд глава* вылө, көні

---

¹⁾ Ленин, XXI-өд том, 264—265 лб.

сорнітчө РСФСР бјуджет стрөйтөм јылыс. Сы вы-
лын, ме думыс, торјөн сувтлас Сулімов јорт.

Суд да прокуратура јылыс Конституција проектын
віставсө *дасөд главан*, коді лөсалө Сојузнөј Кон-
ституцијаса өкмысөд главакөд. Партия да правитель-
ство уна вөчисны, медым кыпөдны рольсө да төд-
чанлунсө мијан судебној да прокурорскөј система-
лыс. Конституција проект серті суд да прокуратура
самостојателнөј органјас. 118-өд статтаын вескыда
віставсө: „суддајас независимөјөс і подчинајтчөны
сөмын законлы“. Автономнөј республикајаслөн да
областјаслөн, крајјаслөн да округјаслөн Верховнөј
судыс бөрјысөо соответствујущөј верховнөј совет-
јасөн да ужалыс јөз депутатјаслөн крајјасса, област-
јасса да автономнөј областјасса советјасөн 5 вога
срок кежлө. Народнөј судјас бөрјысөоны рајонса
гражданаөн всеобщщөј, вескыд да равнөј бөрјысан
право подув вылын гусөн гөлөсујтөмөн, кујім вога
срок кежлө.

Буржуазнөј странајасын суд ем капиталистическөј
стројлөн мыжөд. Унжык случаяс дырјыс сјө ем
государственнөј аппаратын медса реакционнөј јукөд.
Поэө смела віставны: рабочөјјас ассыныс интересјас-
сө дорјөмын сені правдасө оз аҕыны. Буржуазнөј
суд — сјө ужалыс јөз массајасөс пөрјөдлөм вылө
капитализмлөн медса утонченнөј институтјас пыс өтi.
Дорјысөмлөн ортсыса мичлуныс, сторонајаслөн пуб-
личнөј пренијејасыс, мыжаланалы бытө-кө дорјысны
правојас да позанлунјас сетөмыс, медбөрын, судда-
өс куҕ кад чөж вежлавтөмыс — ставыс тајө паскыд
массајас сінвоҕын вөчө ілмуҕја судлыс, коді бытө-
кө сулалө классјас вылын. Збылысө-жө тајө бур-
жуазнөј судыс не сөмын полөм вөсна, но і совет
серті дорјө капиталистјаслыс интересјассө.

Міжан суд подулалёма прінціпiальнө мукөд усло-
віејас вылын. Ужалыс јөзлөн абуөс корыстнөј ві-
рөдласјас мукөд классјас вылө, өд најө агныс емөс
ценностјас непосредственнөја вөчысјас, і налөн су-
дыс, сөветскөј стрөј прірода сертыс-нін, должен
лоны праведнөјөн, мөдног-кө —сылөн шуөмјасыс
долженөс петны общенароднөј інтересјасыс. Міжан
судлы колө ердөдавны да каратны сөветскөј стрөј-
лыс врагассө, асланыс судөбнөј уж уна лыда прі-
мерјас вылын — личнөј інтересјасыс зурасөмјассө,
служебнөј проступокјас, Һерадеңіе, нароснө омөл
вөчөм да мукөд сікас делөјас відлалөм вылын —сы-
лы колө велөдны јөзөс коммуністіческөја вірөдны
олөмынлоөмторјас вылө. Судлөн могыс вывті ыжыд
төдчанлуна да сөкыд, но сыкөд өтщөщ сіјө і по-
чотнөј.

Прокуратура інститутөс торјөдөма кычі торја не-
завісімөј органөс, кодлы колө вірөдны став народнөј
коміссаріатјасөн, најө учреждөніејасөн да торја долж-
ностнөј јөзөн, а сіз-жө РСФСР-са гражданаөн закон-
јас стөча олөмө пөртөм бөрсө:

„Прокураторалөн органјас пөртөны олөмө
ассыныс ужнысө некущөм меставывса органјас-
саң завісіттөг, подчінајтчөны сөмын СССР-са
прокурорлы“. (123-өд статта.)

Конституціја тајө статтајасыс смыслсө подчіні-
төма өті прінціплы — революціоннөј законност өтув-
јалун прінціплы. Мыј тајө лоө? Медбур лоө сетны
та вылө вочакывсө Ленин кывјасөн. Сталин јортлы
пісмөын Ленин гіжліс:

„Ем-ө вылө пуксөм сіјө вірөдласын, мыј за-
конност оз вермы лоны калужскөј лібө казан-
скөј, а сылы колө лоны једінөј всероссіјскөјөн
і весіг једінөјөн сөветскөј республикајас став

федерациялы?.. Не артавы тајо став вопросја-сын меставывса торјалөмјассө лоө ескө усны бјурократическөј централизмө да с. в., лоө ескө торкавы меставывса работникјаслы меставывса торјалөмјассө сјө арталөмын, коді ем разумнөј ужлөн подув. Но законност колө лоны өтi, i мiјан став олөмын да мiјан став некультурностын медыжыд локторнас лоө исконно-русскөј виқодласјаслы попустителство, да привычкајас полудикарјаслөн, кодјас зилөны сохранины калужскөј законност, казанскөј законностыг торјалөмөн...“¹⁾

Ленин требуйтліс прокуратуралыс, медым сјө виқодіс став республикаын законјас збылыс өтиногөн гөгөрвоөм установитөм бөрсә, некушөм меставывса торјалөмјас да некушөм меставывса влијанијејас вылө виқодтөг.

Тајо ленинскөј требованијеыс ақзис ассыс петкөдчөм мiјан Конституция проектын.

дасөтiкөд главаын вiставсө граждана основнөј правојас да објазанностјас јылыс. Тајо главаыс лөсалө Сојузнөј Конституцияса сјө-жө главакөд. Ферт, сјө ем i став мукөд советскөј республикајасса конституцияјасын, но некықи оз вермы лоны став капиталистическөј странајасса конституцияјасын, весиг i медса демократическөј странајасас. да мөдногөн оз вермы i лоны. Тајо статтајасыс лөсалөны сөмын социалистическөј госуларстволы.

РСФСР-са граждана лөн ем уж вылө, гарантированнөј уж пөлучитөм вылө право, најө ужыс лыд да качество серти дон мынтөмөн. Тајо правосө гижөма 124-өд статтаын. Збылвылас Конституция сөмын ју-

---

¹⁾ Ленин, XXVII-өд том, мөд изд., 298—299 листб.

рідическѡја оформлѡјтѡ ѡніја положеніјесѡ, ѡд соціалістическѡј овмѡс котыртѡмѡн, сѡветскѡј обшчествѡса производітелнѡј вынјас быдмѡмѡн ужтѡмалѡмсѡ міянын бырѡдѡма.

Вермас-ѡ кущѡмкѡ капіталістическѡј страна, весіг медса озырыс, сувтѡдны ас воѡас тащѡм мог? ѡерт, оз вермы. Капіталістическѡј обшчествѡлѡн пріродаыс требујтѡ ужтѡмалысјаслыс запаснѡј арміја. Промышленнѡј кыптѡм да бешенѡј біржевѡј спекулаціја дырјі тајѡ арміјаыс чінѡ. Крїзїсјас заводітчѡм бѡрын рабочѡјјаслѡн ыжыджык јукѡдыс колѡ ужтѡг. Такѡд ѡтщѡщ капіталістјас вывтї јона лічкѡны ужалысјас уждон вылѡ. Тащѡм ногѡн, ужтѡмалыс щыгјалѡм вылын да ужалысѡн корысалан олѡм вылын капіталіст зїлѡ сохрѡнітны аслас прїбыльыс вылын нормасѡ.

Германїјаын фашізмлѡн вескѡдлысјасыс власт босітїгѡн кѡсјысісны песовтны сылісѡ капіталістјаслы, заставітны најѡс лыддысны кызі государство, сізі і производітелјас інтересјаскѡд. Ѳні-жѡ став мірыс азѡ, мыј тајѡ вѡлі дорвыв ылѡдлѡм. Ылѡдѡма рабочѡјјасѡс, ылѡдѡма крестанаѡс, ылѡдѡма посні буржуачїјаѡс, ылѡдѡма інтелїгенціјаѡс. Важ мозыс колїгырыс помешчікјаслѡн, промышленностса магнатјаслѡн, спекулантјаслѡн да біржевікјаслѡн ыжыдалѡм, кодјаслыс інтересјассѡ дорјѡ фашізм. Фашізм власт бѡрдын — сіјѡ фїансѡвѡј капітал медса реакціоннѡј элементјаслѡн вѡсса террорістическѡј дїктатура.

СТАЛІНСКӨЈ ТУЈӨД

Жортјас, став ужалыс јөзлөн мірыс төдө, кушом жеб материалнөј ресурсјасөн советскөј стрөј петіс общественнөј арена вылө. І со аслас чужөмсаң 20-өд во вылын Советјаслөн страна конституціоннөј пөрадөкөн гарантірујтө уж вылө право, шөјччөм вылө право, чінтө ужалан лун сізім часөз, гарантірујтө рабочөјјаслы да служашщөјјаслы уждон сохранітөмөн быд вөса отпускјас, ужалыс јөзлы санаторіјјас, шөјччан керкајас да с. в. сетөмөн, материалнөја обеспөчивајтө мортөс пөрысмөм дырјі, вісігјасын, трудо-способность воштігөн.

Ставыс тајө ем резултат сълөн, мыј мі мырдім капіталістјаслыс производство средствојас да пөртім најөс всенароднөјө.

РСФСР-са гражданапөн ем образованіе вылө право (127-өд статта). Тајө правоыс обеспөчивајтөсө всеобщщөј објазателнөј началнөј велөдөмөн, дөнбөсттөг велөдөмөн, щөщ і высшөј образованіеыс, высшөј школаын кызвын велөдчысјасылы государственнөј степенфіјајас сістемаөн, школајасын ас кыв вылын велөдөмөн, заводјасын, совхозјасын, машинно-тракторнөј станціјајасын да колхозјасын ужалыс јөзөс дөнбөсттөг производственнөј, технічөскөј да агрономічөскөј велөдөм котыртөмөн.

Заводжасын техника, колхозжасын агрономија да совхозжасын да машинно-тракторнөј станцијажасын техника велөддөмыс, кадржасын квалификацијасө кыпөддөмыс өприч, сетө позанлун даровитөј жөзлы мунны воғө — вузжасө, втузжасө, кызи и вөчсө тајө практика вылын. Төдса, мыј мијан уна со стахановецжас мунисны велөдчыны вузжасө да втузжасө. Мөднөг-кө шуны, ми кыпөдам рабочөј кадржас төдөмлунжасын уровенсө инженерно-техническөј персонал уровенсө.

Колхозникжас, кызи виңму овмөсса прөдукција прөзводитысжас, асланыс прөзводственнөј практика сертыс өдјө матысмөны промышленнөј рабочөјжас дөрө. Техника воыс-воө век жонжыка пырө виңму овмөсө, сиктлыс культурнөј уровенсө кыпөддөмөн, сылыс благосостоянијесө бурмөдөмөн. Механик, слесар, тракторист, шофер, комбайнор, инженер, механизатор, агроном, учитель, врач, зоотехник, животновод, счетовод, бухгалтер — профессияжас, коджас топыда пырөны советскөј сикт өнија олөмө. Тајө выл культурнөј выныс өдзөдө карлыс сикткөд матысмөмсө.

РСФСР-са гражданаөн емөс не сөмын правојас, но и обязанностжас. На пыс өтик вылө ме көсја вескөдны тижанлыс вниманжетө. 139-өд статта висталө:

„Отечественымөс дорјөм ем свјашченнөј долг РСФСР-са быд гражданинлөн. Рөдиналы измена: присага нарушайтөм, врагладөрө вужөм, государствоса војеннөј вынјөрлы ушщерб вөчөм, шпионаж — карайтчөны закон став стрөглуннас, кызи медса ыжыд злодејство вөчөм“.

Тајө статтаанслөн төдчанлуныс быдөнлы гөгөрвоана. Мијан государство социалистическөј, но сижө капиталистическөј странајас кышын, коджаслөн ыжыдалыс классжасыс өзјөны мирын социализмлыс зик өти очагсө бырөдны көсјөмөн. Најө тышкасөны сылы

паныд быдсама пӧлӧс формајасӧн: клевета, диверсія, шпіонаж, провокація — ставыс тајӧ вескӧдӧма сы вылӧ, медем вредітны социалистическӧј строителстволы.

Та вӧсна мијанлы колӧ дасмындаавны ассыным бдѣтелностнымӧс не сӧмын мијан границајас вылын, но і страна пыщкын. Мијанлы колӧ вӧчны поэтӧмӧн јӧзлӧн врагјасӧн Сӧветскӧј Сојуз обороннӧј вынјӧрлы ушщерб вӧчны став бостчылӧмсӧ.

Јортјас, бдѣтелност кывсӧ ми зев щӧкыда гаврам і, пӧжалуј, сїјӧс щӧкыда казтывлӧмсыс сїјӧ воштӧ ассыс пыщкӧсса содерјанїјесӧ, а ӧд сылӧн пыщкӧсса содерјанїеыс вывті ыжыд. І збылыс, ми сещӧм-жӧ щӧкыда сорнітам і сїјӧ, ферт, зїк збыл, мыј мијан рӧдіна прекраснӧј, ми сїјӧс радејтам і ӧг вермӧ не радејтны, ӧд сени сетӧма шуд мїллонјас јӧзлы, сени кыпӧдӧма нартітӧм јӧзӧс творческӧј ужӧ, сени мездӧма нывбабаӧс, і нывбабајаслӧн ставсојузса совещанїејасыс вӧліны нывбабајасӧн сӧветскӧј тырвїра олӧмӧ пырӧмлӧн демонстраціяӧн. Народ нїмкодасӧ аслас уж резултатјасӧн, промышленностын, вїзму овмӧсын, аслас культурност кыпӧдӧмын да политическӧј кругозор кыпӧдӧмын вермӧмјасӧн. І век-жӧ бдѣтелност кыв щӧкыда оз аззы сїјӧ пыдіа гӧгӧрвоӧмсӧ, кодӧс сїјӧ заслуживајтӧ.

Ми кызвыннас построїтїм социалистическӧј обшчество, лӧсӧдім меуса демократическӧј Конституція. Враг мијан сещӧма пӧдтӧма, мыј сїјӧ оз вермы мыччыны ассыс нырсӧ свет вылас, јӧз дорӧ. Но тајӧ некычі оз вешты бдѣтелност јылыс вопроссӧ, сы вӧсна мыј классӧвӧј тыш езна помас. Сїјӧ јосміс, сїјӧ прїмітіс не сӧмын политическӧј, но і организационнӧј международнӧј характер. Талы быдӧнлы тыдалана прїмерӧн лӧӧ Испанїяын гражданскӧј вој-

на. Но огö пöндöј ветлыны прімерјасла граңцајас саяö. СССР-ын вредітелјас да контрреволюціонерјас вылын процессјасыс вісталöны наöн граңца саяса контрразведкајаскөд да фашістскöј організаціјаскөд жітöд кутöм жылыс.

Народ аслас массаын доверчівöј, благороднöј да великoдушнöј. Важöн тајö качествојас вöснаыс сіјöс уна пöв пöрјöдлывлісны ыжыдалыс классјас. Міјан ем мыј віңны, ем мыј дінö петкөдлыны бдітелностсö. Бдітелностлы оз ков лоны формалнöјөн, бумажнöјөн. Сіјöс колö вескөдны оз сы вылö, мыј морт ез ку-жөмөн выступіт, а сы вылö, мыј сіјö вöчö, сіјö уж результатјас вылö, сіјö былунса поведеңіје вылö. Јöзöс тöдмалөм ем јона тöдчана качество комму-ністлөн. Ме пожелајті ескö, медым 139-öд статтаыс топыда пыріс міјан странаса граждана вежөрö.

даскыкөд главан віставсö бөрјысан сістема жы-лыс, урчиталöма сылыс прінціпјассö да став сöвет-јасö бөрјан нормајассö. Тајö главанслөн прінціпал-нöј подувјасыс водасны бөрјысан закон подулö. СССР-са Народнöј Коміссарјас Сöветын председател Молотов јорт Сöветјас Чрезвычайнöј VIII-öд Ставсојузса Сјезд вылын аслас речын, демократізм дінö міјанлыс отношеңієнымöс анализірујтігөн, тор-јөн сувтліс бөрјысан сістема вылын. Ме тырвыјö öтутвча Молотов јорт речын зев бура ізложітöм по-ложеңіејас дінö. (*Аплодісментјас.*)

даскојмөд глава урчітö республикалыс герб, флаг, столица.

да *даснольöд главан* гіжöма Конституціјаöс вежан пöрадок жылыс.

Јортјас, міјан республика — СССР-лөн органическöј јукөн. Міјан народ век вöлі і лоö Сојузнöј госулар-стволөн мыжөдөн. (*Аплодісментјас.*)

Міжан республікалыс Конституціясö подулалöма Сталінскöј Конституція принципяс вылын. Тајö Конституція знамја улын, коммуністическöј партія да сöветскöј правітелство вескöдлöм улын, міжан вожд Сталін јорт вескöдлöм улын — вожд, коммунизм вöсна! *(Куға мунан аплодіментјас, кодјас вуждöны оваціјаö. Ставныс сувтöны. Зал паста кылöны чолöмалана горöдöмјас да „ура“ горзöмјас.)*

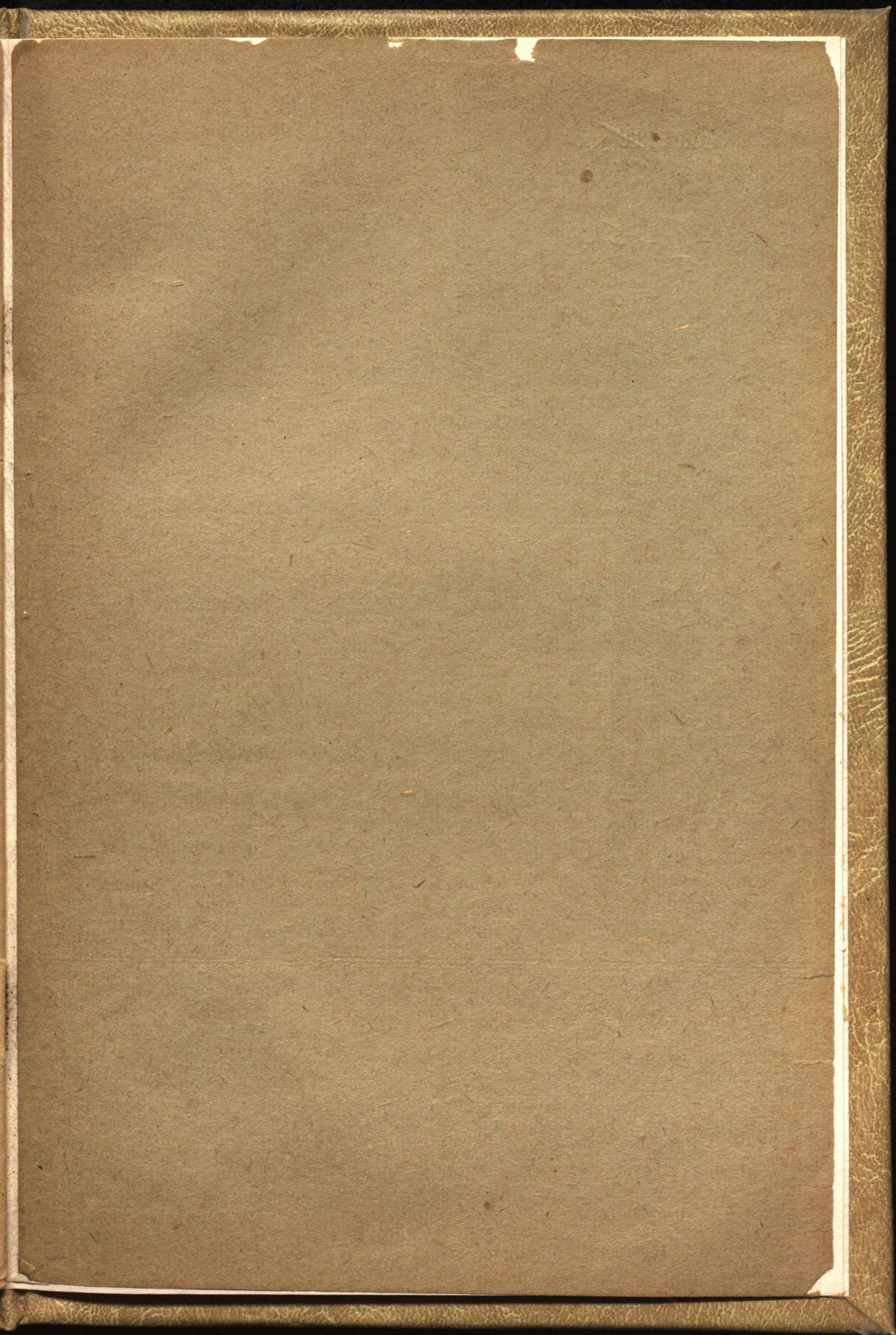
ЈУРИДАЛЫГ

	листбок
Великѡј итогјас	9
Мијан прекраснѡј рѡџина	19
Народјаслѡн дружба да братство	22
Сѡветскѡј демократија туганјасѡ	27
Сталинскѡј тужѡд	34

Књ. N 3812

NO. 3812

4. 1887
ACT No. 121
BUREAU OF THE

45950

	Коми-3
3	1416a

донис 50 ур.

100-93-657/1157

2-50

